

Deel II

Stand van zaken

1 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Een veilige school, voor homoseksuelen, voor iedereen

Quote: *'Het moet op school niet gaan over wat het is, maar hoe te accepteren dat het er is'*¹.

Scholier over homoseksualiteit; rapport: 'Anders zijn is van iedereen' van de Inspectie van het onderwijs, 2009

De consequenties van onveilige scholen en het niet kunnen uitkomen voor je seksuele geaardheid zijn groot voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender (LHBT) jongeren. Zo blijkt uit de SCP-monitor 2010: 'Steeds gewoner, nooit gewoon', dat 1 op de 8 homojongeren vaak last heeft van depressieve klachten. Verder is geconstateerd dat circa 1 op de 5 LHBT-jongeren een zelfbeeld heeft dat niet heel positief is. Tot slot heeft 12% van de LHBT-jongeren in het onderzoek ooit een zelfmoordpoging gedaan. Specifieke schoolverzuimcijfers zijn er niet, maar aangenomen kan worden dat die hoger zijn dan onder heterojongeren.

Homoseksuele docenten krijgen regelmatig te maken met 'uitproberen', pesten en intimidatie door leerlingen. De meeste docenten vinden het vervelend om de schoolleiding in te schakelen. Het is lastig om uit te komen voor je seksuele voorkeur uit angst voor reactie van collega's en leerlingen. Dit maakt docenten kwetsbaar en docenten lopen daardoor risico op (ziekte)verzuim. Als op een school geen sprake is van een open cultuur en duidelijke omgangsnormen ontbreken, dan kan discriminatie op grond van de seksuele voorkeur in de hand worden gewerkt. De gezondheid en het psychisch welzijn van LHBT-onderwijspersoneel hangt samen met het ontbreken van deze zaken.²

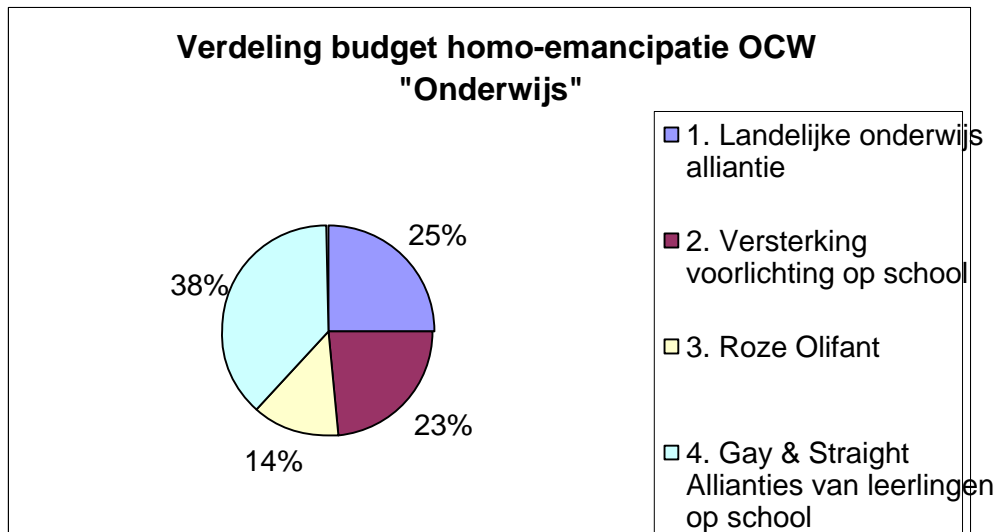
De manier waarop op scholen over homoseksualiteit wordt gesproken is een belangrijke indicator voor de veiligheid op scholen. Scholen dienen er alles aan te doen om te zorgen voor een veilig schoolklimaat waar LHBT-leerlingen en docenten zich veilig voelen op school. Daar hoort ook het veilig 'uit de kast kunnen komen' bij.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft scholen ondersteund in het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit en het tegengaan van homodiscriminatie en heeft een breed pakket aan maatregelen in gang gezet om de sociale acceptatie van LHBT-leerlingen en leraren te vergroten.

¹ Quote uit 'Anders zijn is van iedereen'. Inspectie van het onderwijs, 2009

² De Graaf, Van de Meerendonk, Vennix en Van Wesenbeeck, 2003

De volgende tabel toont de verdeling op onderwijsterrein van de OCW middelen voor homo-emancipatie, over vier componenten.

De Inspectie van het Onderwijs heeft in 2008 onderzoek gedaan naar homofob gedrag en seksuele diversiteit op scholen. Dit onderzoek is uitgebracht in de vorm van de brochure 'Anders zijn, is van iedereen'³ en is een verslag van een rondetafelgesprek met schoolgaande jongeren over wat zij denken over en vinden van homoseksualiteit. In het onderzoek 'Weerbaar en divers'⁴ heeft de inspectie binnen verschillende schooltypen onderzocht op hoeveel scholen incidenten rond seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid voorkomen en in hoeverre scholen in hun onderwijsaanbod en in hun beleid rond sociale veiligheid en burgerschap aandacht geven aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. Verder is gevraagd naar goede en slechte praktijkvoorbeelden. Dit onderzoek zal over vier jaar worden herhaald.

De uitkomsten van beide onderzoeken zijn samen met de handreiking over de sociale acceptatie van homoseksuelen op 27 april 2009⁵ naar de Kamer gestuurd. Deze handreiking, die ook naar de scholen in het primair- en voortgezet onderwijs is gestuurd, dient ter ondersteuning van scholen bij het bespreekbaar maken van homoseksualiteit en het tegengaan van homodiscriminatie. In deze handreiking is benadrukt dat het streven naar een veilige school onlosmakelijk verbonden is met de toelating van homoseksuele leerlingen, leerkrachten en andere personeelsleden op school. Het is aan de scholen zelf om te beslissen hoe ze invulling geven aan het veiligheidsbeleid op hun school.

Verder wordt in de handreiking verwezen naar de brochure 'Gewoon homo zijn'⁶. Inmiddels heeft het ministerie van OCW de brochure laten herdrukken vanwege grote belangstelling vanuit het voortgezet onderwijs.

De Commissie Gelijke Behandeling (CGB) heeft op verzoek van het ministerie van OCW een uitgebreid advies: 'Naar een discriminatievrije school'⁷ geschreven. Op basis van dit advies is de hierboven genoemde handreiking opgesteld voor scholen voor primair- en voortgezet onderwijs.

De Hetero- en Homo Onderwijsalliantie (deze alliantie wordt gevormd door de Aob, CNV Onderwijs, CBOO (Landelijk Openbaar Onderwijs) en Empowerment Lifestyle Services

³ www.onderwijsinspectie.nl

⁴ idem

⁵ TK 2008-2009, 27017, nr. 50

⁶ De brochure is zowel voor scholen in het primair als in het voortgezet onderwijs ontwikkeld door het APS-project 'Gay and School' en is te vinden op de website www.aps.nl

⁷ www.cgb.nl

(ELS)) heeft initiatief genomen om activiteiten op scholen te organiseren om de sociale acceptatie van LHBT-ers in het onderwijs te verbeteren. Uit het onderzoek⁸ van de Alliantie blijkt dat scholen in de koplopergemeenten homo-emancipatie (dat zijn de gemeenten die zich inzetten de homo-emancipatie in hun gemeente te vergroten) er beter staan dan scholen in andere gemeenten. Deze scholen hebben volgens het rapport 'een duidelijke, gedragen visie over de aanpak van negatief gedrag jegens homoseksuelen en handelen conform'.

In onderzoek⁹ van MOVISIE dat in opdracht van de ministeries van OCW en van Justitie in 2009 is gedaan, blijkt dat een goed gecontroleerd voorlichtingsproject op scholen preventief werkt tegen LHBT-discriminatie op scholen. Door meerjarige steun aan het COC ondersteunt het ministerie van OCW de voorlichting op scholen over seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid door lokale homo-organisaties. Het Landelijk Koördinatiepunt Kerken en Homoseksualiteit (LKP), de christelijke homojongerenvereniging (CHJ) en ContrariO (gereformeerde homogroep) hebben aangegeven interesse te hebben om mee te doen met het project van het COC. Deze groepen werken onderling in een meerjarig project (met steun van het ministerie van OCW) om de sociale acceptatie van homoseksualiteit in christelijke kringen te vergroten. Onderdeel daarvan is 'homo in de klas', met onder meer het lespakket van ContrariO bij scholen die zijn aangesloten bij het Landelijk Verband voor Gereformeerde Schoolverenigingen (LVGS). Deze christelijke homogroepen gaan ook samenwerken met het COC.

Het COC project de Roze Olifant, ondersteunt scholen die nog worstelen met het bespreekbaar maken van seksuele diversiteit binnen de organisatie.

Verder heeft het COC op een aantal scholen samen met homo- en heteroleerlingen de Gay & Straight Scholen Alliantie (GSA) opgericht. Deze leerlingen willen homoseksualiteit zichtbaar en bespreekbaar maken op hun scholen. Op 9 oktober 2009 hebben de GSA's op tientallen scholen een manifest aan hun schoolleiding aangeboden, waarin wordt gevraagd op te treden tegen homovijandigheid op hun school. Tijdens de GSA week in april 2010 hebben leerlingen op de GSA –scholen een verklaring ondertekend waarin ze aangeven tegen homodiscriminatie te zijn en dat ze zich willen inzetten voor een veilige school voor iedereen.

Deze projecten van het COC voegen in belangrijke mate iets toe aan de preventieve werking van tegengaan van homodiscriminatie op scholen.

Naar aanleiding van de motie¹⁰ van de Kamer van 17 december 2009, waarin de minister van OCW is verzocht om in gesprek te gaan met schoolbesturen met de inzet dat er geen verklaringen mogen worden gebruikt waarin staat dat ongehuwd samenwonen en de homoseksuele levenswijze worden afgewezen, is het ministerie van OCW in gesprek met de Vereniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (VGS). De VGS onderhoudt hierover contact met de CGB.

De monitors sociale veiligheid in het voortgezet (speciaal) en middelbaar beroepsonderwijs worden tweejaarlijks uitgevoerd.

Deze monitoren meten o.a. gevoelens van sociale veiligheid en geweldservaringen. Ook het sociale veiligheidsbeleid en de effecten daarvan worden hierin gemeten. De monitoren kunnen zonodig op basis van huidige ontwikkelingen worden geactualiseerd met nieuwe informatievragen op het terrein van homoseksualiteit. Voor informatie, actualiteiten en praktisch toepasbare instrumenten over sociale veiligheid in het onderwijs kunnen scholen terecht bij het door OCW gesubsidieerde Centrum School en Veiligheid (CSV). De

⁸ Mooie woorden. Onderzoek onder schoolleiders en zorgcoördinatoren naar homobeleid in VO scholen. Peter Dankmeijer cs. juni 2009

⁹ Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Een literatuuronderzoek naar de praktijk en bestrijding. J. Schuyf. 2009

¹⁰ TK 2009-2010, 27017 nr. 62

kwiteitsteams veiligheid bezoeken scholen en geven scholen tips voor het verbeteren van de veiligheid en informatie over ondersteunende veiligheidsinstrumenten.

In 2009 is de website van het CSV en de onderliggende sites van het Project Preventie Seksuele Intimidatie (PPSI) en Gayandschool vernieuwd, zodat het materiaal beter toegankelijk is voor scholen. Verder zijn informatiebladen ontwikkeld die aansluiten bij actuele thema's zoals veiligheidsplannen, homodiscriminatie en seksualisering.

In het programma 'Seksuele gezondheid van de jeugd' van ZonMw worden interventies ontwikkeld, verbeterd, uitgerold en op effectiviteit onderzocht. In deze interventies is ook aandacht voor seksuele diversiteit.

In de brief van 18 december 2009¹¹ over veiligheid in en rond het onderwijs is aangegeven dat het streven is in het schooljaar 2011-2012 incidentenregistratie in te voeren. Scholen zijn dan wettelijk verplicht incidenten waaronder ook homodiscriminatie in een incidentenregister te registreren. Hiermee krijgen scholen meer inzicht in de eigen veiligheidssituatie.

Naar aanleiding van de motie¹² die de Kamer op 17 december heeft ingediend, waarin is verzocht de kerndoelen te expliciteren op de aspecten seksuele weerbaarheid en seksuele diversiteit, is de Stichting Leerplan Ontwikkeling gevraagd vanuit de invalshoek van burgerschap een tekstvoorstel te doen voor een dergelijke explicitering. 'Op basis van dit voorstel zal een algemene maatregel van bestuur worden opgesteld die tot doel heeft deze explicitering wettelijk te verankeren. Deze algemene maatregel van bestuur wordt te zijner tijd bij het parlement voorgehangen. De verplichting om de kerndoelen uit te werken in het onderwijsprogramma maakt onderdeel uit van de wettelijke opdracht aan de scholen voor het primair- en voortgezet onderwijs. De inspectie ziet toe op de naleving door de scholen van die wettelijke opdracht¹³.

Docenten vinden het lastig om in hun lessen aandacht te besteden aan seksuele diversiteit. Volgens de docenten zou het nuttig zijn als lerarenopleidingen meer aandacht gaan besteden aan hoe docenten zulke thema's in de klas kunnen bespreken.¹⁴

Begin 2010 heeft de Hetero- en Homo Onderwijsalliantie een bijeenkomst georganiseerd waaraan directeuren van lerarenopleidingen, de VO-raad, VO-scholen, docenten en de minister van OCW hebben deelgenomen. Centraal stond het probleem van de handelingsverlegenheid onder docenten en de vraag in hoeverre hieraan aandacht dient te worden besteed in de lerarenopleidingen. De lerarenopleidingen richten zich op kerncompetenties die aansluiten op belangstelling van studenten en van scholen. Als resultaat is een denktank opgezet om een oplossing te zoeken voor dit soort dilemma's. De alliantie maakt een voorstel voor de opdracht van de denktank.

De VO-raad heeft aangegeven met haar leden de handelingsverlegenheid bij docenten te zullen bespreken evenals de wijze waarop in het kader van deskundigheidsbevordering aandacht aan deze problematiek wordt besteed.

samenvattend

- De Inspectie van het Onderwijs is gevraagd onderzoek te doen naar homofoob gedrag en seksuele diversiteit op scholen, de incidenten rond seksuele diversiteit en

¹¹ TK 2008-2009, 29240, nr. 41

¹² TK 2009-2010, 27017, nr. 59

¹³ TK 2009-2010, 27017, nr. 66

¹⁴ 'Een kwestie van persoonlijkheid'. Rutger Nisso Groep. 2010. Onderzoek is gedaan in opdracht van de hetero- en homo onderwijsalliantie

seksuele weerbaarheid op scholen en in hoeverre scholen in hun schoolaanbod en in hun beleid rond sociale veiligheid en burgerschap aandacht te geven aan seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid. De inspectie heeft daarop de brochure 'Anders zijn, is van iedereen' en 'Weerbaar en divers' opgeleverd.

- Een handreiking over de sociale acceptatie van homoseksuelen is naar de scholen in het primair- en voortgezet onderwijs gestuurd.
- Het Centrum voor School en Veiligheid (CSV) is gevraagd om het bestaande onderwijsmateriaal over seksuele diversiteit te bundelen in een brochure 'Gewoon homo zijn' voor scholen in het primair- en voortgezet onderwijs. Vanwege grote belangstelling vanuit het voortgezet onderwijs is opdracht gegeven de brochure te laten herdrukken.
- Om de acceptatie op scholen en onder jongeren te verbeteren heeft het ministerie van OCW meerjarige steun aan de Hetero- en Homo Onderwijsalliantie, de Gay-and Straight scholen alliantie van het COC en de NJR gegeven.
- Steun aan projecten gericht op het verbeteren van sociale acceptatie van LHBT-ers op scholen, o.a. Roze Olifant en de website www.gayandschool.nl.
- De CGB heeft een advies 'Naar een discriminatievrije school' uitgebracht.
- De lokale voorlichting op scholen is versterkt.
- De veiligheidsmonitor onderwijs besteedt aandacht aan seksuele diversiteit en homodiscriminatie. Lokale GGD-monitors beschikken nu over een standaardvragenset over homodiscriminatie.

2 Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: Openbaar Ministerie en Politie

Veiligheid van homoseksuelen

Het kabinet blijft bezorgd over de situatie rond de veiligheid van homoseksuelen en heeft, om meer inzicht te krijgen in discriminatie-incidenten, een onderzoek laten uitvoeren naar homofoob geweld¹⁵. In december 2009 hebben de ministers van Justitie, van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) de resultaten van dit onderzoek naar homofoob geweld aan de Tweede Kamer aangeboden. De ministers van Justitie en van BZK subsidiëren samen de vereniging Art. 1 voor haar taken op het gebied van de bestrijding van discriminatie. De taken van Art. 1 zijn eind 2009 in opdracht van de ministeries van Justitie en van BZK doorgelicht op bestuurlijke en organisatorische inrichting. De uitkomsten van deze doorlichting en recente ontwikkelingen binnen de vereniging Art. 1 hebben geleid tot ambtelijk overleg tussen de ministeries van Justitie en van BZK over hoe de relatie met Art. 1 in de toekomst vormgegeven moet worden en hoe de taken van Art. 1 belegd kunnen worden.

De ministers voor Wonen, Wijken en Integratie (WWI) en van Justitie subsidiëren samen het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI). Het MDI, onderdeel van de Stichting Magenta, zal dit jaar worden doorgelicht qua bestuurlijke inrichting. De uitkomst daarvan zal bepalend zijn voor de toekomstige subsidierelatie en samenwerking met de Stichting Magenta (MDI).

Om een gezamenlijke aanpak van discriminatie te bevorderen, vond in oktober 2009 een tweede conferentie Gezamenlijk Aanpak Discriminatie¹⁶ plaats. De politie, het Openbaar Ministerie (OM), gemeenten, antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en andere organisaties die actief zijn op het terrein van discriminatiebestrijding, bespraken met elkaar hoe zij gezamenlijk en effectief tegen discriminatie kunnen optreden. Eén van de belangrijke

¹⁵ 'Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen. Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding, MOVISIE, 2009.

¹⁶ De conferentie werd georganiseerd door het landelijk expertisecentrum van Art. 1 in opdracht van de ministeries van BZK en van Justitie, i.s.m. het ministerie van W W I, de politie, OM, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Commissie Gelijke Behandeling (CGB).

conclusies was het belang van een vervolgstap op het gebied van registratie en inzicht in discriminatie. Hierbij werd de uniformering van registratie door verschillende organisaties genoemd en de noodzaak om in afstemming met elkaar de verschillende jaarverslagen en cijfers uit te brengen.

Aanpak homofob geweld door politie en Openbaar Ministerie

Het Kamerlid Van der Ham heeft een motie ingediend waarin hij de regering verzoekt om zo spoedig mogelijk met een plan van aanpak te komen voor verdere intensivering van de bestrijding van homofob geweld¹⁷. De aanpak van homofob geweld loopt langs drie lijnen: aangifte van homofobe geweldsdelicten, inzicht in de aard en omvang van de problematiek en adequate strafvordering van homofobe geweldsdelicten. Gezien de voortgang die gemaakt wordt op deze drie terreinen is een apart plan van aanpak niet nodig.

Aangiftebeleid

De ministers van Justitie en BZK erkennen het probleem van de lage aangiftebereidheid. Uit het onderzoek van MOVISIE naar homofob geweld blijkt dat slachtoffers vaak geen aangifte doen omdat ze geen of weinig vertrouwen hebben in de politie, het gebeurde bagatelliseren, niet weten (zoals bij lesbiennes) of ze gediscrimineerd worden voor hun vrouw-zijn of voor hun lesbisch-zijn, niet als homoseksueel te boek willen staan of denken dat daders toch niet worden gestraft.

Er is al veel geïnvesteerd door het kabinet in het stimuleren om discriminatie-incidenten te melden of hiervan aangifte te doen, in het algemeen en specifiek voor de LHBT-doelgroep. Via het Landelijk Expertisecentrum Diversiteit (LECD) van politie en de contactpersonen discriminatie binnen de politiekorpsen wordt voortdurend aandacht gevraagd bij de korpsen voor het herkennen van discriminatoire aspecten bij de aangiftes. Verder worden in elk korps taakaccenthouders discriminatie opgeleid. Dit zijn politiemedewerkers die extra aandacht aan discriminatiezaken besteden en mede zorgdragen voor kennis en bewustwording onder collega's. De regionale homonetwerken van politie kunnen op verzoek als intermediair fungeren bij het doen van aangifte. Daarnaast leveren zij hun expertise in recherche-onderzoeken en bij problemen in de publieke ruimte (bijvoorbeeld bij homo-ontmoetingsplaatsen) en zijn zij een vraagbaak voor de politieorganisatie. In de huidige algemene politieopleiding is het vak Multicultureel vakmanschap opgenomen. Hierin is aandacht voor diversiteit en verschillende levensstijlen binnen de samenleving en hoe hiermee om te gaan. Daarnaast wordt in dit vak aandacht besteed aan de Aanwijzing Discriminatie 2007 van het College van Procureurs Generaal waarin de strafrechtelijke aanpak van discriminatie staat beschreven.

Ten behoeve van een voorspoedige afhandeling en een uniform beleid met betrekking tot discriminatiezaken is op ieder regioparket en ressortsparket een discriminatieofficier van justitie respectievelijk een discriminatieadvocaat-generaal aangesteld. De discriminatieofficier is verantwoordelijk voor de beoordeling en afdoening van discriminatiezaken en fungeert tevens als contactfunctionaris voor de politiekorpsen en antidiscrimatievoorzieningen die binnen het gebied van het parket vallen.

Project Hatecrimes

Het politieproject Hatecrimes van het LECD-politie is in maart 2008 van start gegaan en is gericht op het vergroten van de aangiftebereidheid van zaken met een discriminatoire achtergrond ('hatecrime'). Dit project is deels gefinancierd door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en vindt als pilot tot eind 2011 in de regiokorpsen Amsterdam-Amstelland en Gelderland-Zuid plaats. Een belangrijk onderdeel van dit project is al landelijk uitgerold, namelijk de mogelijkheid om laagdrempelig via www.hatecrimes.nl een melding te doen van een homofob of racistisch discriminatie-incident ('hatecrime') of een afspraak te maken om hiervan aangifte te komen doen. Sinds juni 2009 is het mogelijk

---

¹⁷ 2008-2009, 31700-VII, nr. 38

om van elke in Nederland gepleegde hatecrime een online melding (of afspraak voor aangifte) te maken.

Uit de tussentijdse evaluatie van het project in september 2009 blijkt dat de website relatief bekend is bij de homogemeenschap binnen de betrokken pilotkorpsen, maar dat het aantal binnengekomen meldingen zeer laag is. Het aantal meldingen is vooralsnog niet toegenomen: in de eerste vijf maanden van 2010 zijn via www.hatecrimes.nl vier serieuze meldingen over homofoob geweld ontvangen. Het LECD-politie heeft dit jaar de website inhoudelijk geactualiseerd en verbeterd. Het online meldingsformulier zal nog ingekort worden. Recent zijn aanpassingen gedaan zodat de website makkelijker te vinden is op internet. Daarnaast wordt de website momenteel landelijk extra onder de aandacht gebracht via de algemene politiewebsite en via diverse media gericht op lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders.

Inzicht homofobe geweldsdelicten

Een goed inzicht in de aard en omvang van homofobe geweldsdelicten is belangrijk voor de bestrijding ervan. Het OM, de politie en de antidiscriminatievoorzieningen werken binnen hun eigen organisatie en in gezamenlijkheid aan een betere registratie van discriminatie-incidenten, waaronder homofoob geweld. Samen evalueren zij hun Regionale Discriminatieoverleggen (RDO) en het zaaksoverzicht waarop de politie sinds 2008 alle discriminatie-incidenten registreert. De uitkomsten dienen onder andere als input voor de doorontwikkeling van POLDIS, het criminaliteitsbeeld discriminatie van het LECD-politie. Het doel van de doorontwikkeling is om het inzicht in discriminatie te vergroten en de cijfers beter aan te laten sluiten op andere rapporten over discriminatie. Het streven is om in 2012 ook de gegevens van het OM over strafvordering op te nemen in POLDIS.

In het RDO wordt de strafrechtelijke afdoening van alle binnengekomen aangiften, meldingen en klachten bij politie en antidiscriminatievoorzieningen besproken en de voortgang ervan bewaakt. Naast een zaaksbevorderende taak heeft het RDO ook een beleidsvormende, adviserende en signalerende taak, onder andere ten behoeve van de lokale driehoek. Aangezien ook gemeenten een belangrijke rol innemen bij het voorkomen, signaleren en aanpakken van discriminatie in de regio, is het van belang dat overleg plaatsvindt met vertegenwoordigers van het lokale bestuur over de aansluiting van preventieve gemeentelijke maatregelen en bestuurlijke sancties, naast de strafrechtelijke mogelijkheden bij de aanpak van discriminatie.

Het LECD-politie heeft in september 2008 de Rapportage homofoob geweld opgeleverd, op basis van politiegegevens over de eerste helft van 2008. De rapportage bevat een analyse van de aard en omvang van discriminatie van homoseksuelen, afgezet tegen het totale aantal discriminatie-incidenten. In de eerste helft van 2008 zijn in de politiestructuren 1512 discriminatoire incidenten gedetecteerd. In 150 gevallen (10 procent) gaat het om homofoob geweld. Het blijkt dat politieregio's die een actief antidiscriminatiebeleid voeren de meeste incidenten in beeld krijgen. Daardoor kan adequater gereageerd worden op antihomoseksueel geweld. Uit de rapportage blijkt ook dat er een correlatie bestaat tussen de locatie waar incidenten zich afspelen en het soort geweld. Geweld tegen personen doet zich met name voor op homo-ontmoetingsplaatsen. De meeste slachtoffers en daders zijn man. In 14% van de incidenten geeft het slachtoffer zelf aan dat de verdachte allochtoon is. In Amsterdam ligt het percentage hoger.

Het LECD-politie heeft in juni 2009 in samenwerking met de Radboud Universiteit het criminaliteitsbeeld discriminatie - POLDIS 2008 - opgeleverd op basis van de regionale zaaksoverzichten. Het gaat hierbij zowel om discriminatie als zelfstandig strafbaar feit (de zogenaamde zuivere discriminatie) als om commune delicten (zoals mishandeling of vernieling) met discriminatie als motief. Uit POLDIS 2008 blijkt dat het aantal incidenten gericht tegen homoseksuelen over geheel 2008 een licht stijgende lijn vertoont ten opzichte van de eerste helft van 2008 (van 10% van alle incidenten naar 12%). Discriminatie uit zich vaak in woord en geschrift. In 61% van de gevallen gaat het om belediging. Slechts in 13%

van de gevallen is er sprake van fysiek geweld dat is gericht tegen personen. Bij homoseksuelen is dit percentage hoger.

Sinds eind 2009 beschikken alle politiekorpsen over het nieuwe bedrijfsprocessensysteem (BVH). Hierin is de code discriminatie opgenomen, die door de politiemedewerker wordt ingevoerd bij elk commune delict waarbij discriminatie een rol speelt. Deze code is een extra hulpmiddel om discriminatie-incidenten uit het systeem te halen. Een zoekslag door middel van een query (trefwoordenlijst) blijft echter nodig om het overzicht van discriminatie-incidenten compleet te maken.

Het OM beschikt over een nieuw systeem (GPS) dat met ingang van 1 januari 2011 landelijk uitgerold wordt. In dit systeem is het mogelijk om commune delicten, waarbij sprake is van een discriminatoire achtergrond, te voorzien van een zogenaamde 'maatschappelijke classificatie discriminatie'. In de praktijk betekent dit dat bij opname van aangiften van commune delicten in het GPS-systeem, alsnog de classificatie discriminatie kan worden aangevinkt. In 2012 zal door dit nieuwe systeem voor het eerst een meer compleet beeld gegeven kunnen worden over alle zaken uit 2011 met een discriminatoire achtergrond.

Strafvordering homofobe geweldsdelicten

Vanuit het Parket Generaal is enkele jaren geleden het initiatief genomen, mede op verzoek van het COC, om een leerstraf op te zetten voor daders van geweld tegen LHBT's. De Reclassering, het Parket Generaal, de politie en het COC hebben besloten een 'menukaart' in te voeren: per dader moet een maatwerkoplossing worden gemaakt voor het discriminatoire aspect van de daad, dat past in het algemene traject. Er komt een nieuwe wettelijke lijst waarin de mogelijke interventies van de reclassering zijn vastgelegd.

Het Amsterdamse OM heeft besloten de mogelijkheden voor het implementeren van de 'menukaart' voor het Parket Generaal te inventariseren om het op termijn breder in te kunnen voeren.

samenvattend

- De ministers van Justitie, van BZK en van OCW hebben in december 2009 de resultaten van het onderzoek naar homofob geweld aan de TK aangeboden.
- Herkenning van discriminatie vormt een essentieel onderdeel van de huidige algemene politieopleiding. Binnen de leerlijn Multicultureel vakmanschap is aandacht voor de juiste toepassing van de Aanwijzing Discriminatie en voor (omgang met) diversiteit binnen de eigen organisatie en de samenleving.
- De website van het project Hatecrimes is inhoudelijk en qua zoekfunctie verbeterd. De website is toegankelijk gemaakt voor inwoners van alle politieregio's.
- De politie heeft in september 2008 de Rapportage homofob geweld opgeleverd, op basis van politiegegevens over de eerste helft van 2008. De rapportage bevat een analyse van de aard en omvang van discriminatie van homoseksuelen, afgezet tegen het totale aantal discriminatie-incidenten.
- De politie heeft in juni 2009 POLDIS 2008 – Criminaliteitsbeeld Discriminatie opgeleverd. Dit is een landelijk overzicht en analyse van politiegegevens over discriminatie-incidenten in het jaar 2008. Hierin is ook aandacht voor de discriminatie van homoseksuelen.
- In het nieuwe bedrijfsprocessensysteem van politie (BVH) is de code discriminatie opgenomen. Sinds eind 2009 beschikken alle korpsen over het nieuwe bedrijfsprocessensysteem.
- Het OM beschikt inmiddels over een nieuw systeem waarmee het vanaf 2011 mogelijk is om commune delicten, waarbij sprake is van een discriminatoire achtergrond, te voorzien van een zogenaamde 'maatschappelijke classificatie discriminatie'.

- Het OM heeft samen met Reclassering Nederland (Regio Amsterdam) een zogenaamde “menukaart” ontwikkeld. Per dader wordt een maatwerkoplossing bedacht voor het discriminatoire aspect van de daad.
- Er komt een nieuwe wettelijke lijst waarin de mogelijke interventies van de reclassering zijn vastgelegd.

3 Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Antidiscriminatievoorzieningen

Op 28 juli 2009 is de Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen (Wet ADV) in werking getreden. De colleges van burgemeester en wethouders van alle gemeenten in Nederland hebben nu de plicht om ingezetenen toegang te bieden tot een antidiscriminatievoorziening (ADV). Een ADV heeft in ieder geval tot taak onafhankelijke bijstand te verlenen aan personen bij de afwikkeling van hun klachten omtrent discriminatie en het registreren van klachten. Deze wet zorgt er derhalve voor dat iedere burger in zijn of haar leefomgeving terecht kan om op een laagdrempelige manier (vermeende) discriminatie te melden en om hulp en advies te ontvangen van een onafhankelijke antidiscriminatievoorziening. De wet beoogt een landelijk dekkend netwerk van antidiscriminatievoorzieningen. Nederland is het eerste land in Europa dat dit soort voorzieningen bij wet heeft geregeld. In de zomer van 2009 is met een zes weken durende landelijke voorlichtingscampagne aandacht gevestigd op deze voorzieningen om de bereidheid discriminatie-ervaringen te melden te vergroten. Dit resulteerde in een verdrievoudiging van het aantal meldingen van discriminatie tijdens de campagneperiode. De wet wordt in 2012 geëvalueerd.

College voor mensenrechten en gelijke behandeling

Het kabinet heeft op 18 juli 2008 een brief naar de Tweede Kamer gestuurd, waarin het mededeelt, conform de Paris Principles, in Nederland een nationaal mensenrechteninstituut op te willen richten, alsmede uiteenzet hoe deze oprichting vorm zal krijgen¹⁸. Eind 2008 heeft de Tweede Kamer de motie van het Kamerlid Schinkelshoek aanvaard. De motie roept op om te onderzoeken of de taken van het nationaal mensenrechteninstituut ondergebracht kunnen worden bij bestaande instellingen en organisaties. Op 10 juli 2009 heeft het kabinet naar aanleiding van een algemeen overleg met de Tweede Kamer, de aangenomen motie en een analyse van verschillende ministeries en organisaties wat er op mensenrechtengebied in Nederland gebeurt een nader standpunt ingenomen¹⁹.

In dit nader kabinetsstandpunt wordt voorgesteld het instituut te integreren met de Commissie Gelijke Behandeling. Om die reden komt er nu één nieuwe organisatie voor mensenrechten en gelijke behandeling: het College voor mensenrechten en gelijke behandeling. De wettelijke taken die nu zijn toegekend aan de Commissie Gelijke Behandeling gaan over naar de nieuwe organisatie en de mensenrechtentaken worden daar in een logisch verband aan toegevoegd. De belangrijkste taken van het College voor mensenrechten en gelijke behandeling worden daarmee, naast de oordelende taak op het terrein van gelijke behandeling, het adviseren, rapporteren en fungeren als loket inzake het brede terrein van mensenrechten.

De Ministerraad heeft op 1 april 2010 besloten het wetsvoorstel College voor mensenrechten en gelijke behandeling voor advies bij de Raad van State aanhangig te maken.

Wijzigingen Awgb

Op 30 december 2008 is een wijziging van de Algemene wet gelijke behandeling, het Burgerlijk Wetboek, de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte, de Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid en de Wet gelijke behandeling

¹⁸ Kamerstuk 31 200 VII, nr. 75, vergaderjaar 2007/2008.

¹⁹ Kamerstuk 31 700 VII, nr. 95, vergaderjaar 2008/2009.

van mannen en vrouwen ingediend met het oog op aanpassing van de definities van direct en indirect onderscheid aan richtlijnterminologie²⁰. Aanleiding voor het wetsvoorstel is het met redenen omkleed advies van 1 februari 2008 van de Europese Commissie, inhoudende dat Nederland de Kaderrichtlijn gelijke behandeling in arbeid en beroep richtlijn²¹ op een aantal punten niet correct zou hebben omgezet in nationale wetgeving.

Daarnaast is in voorbereiding een wijziging van de Algemene wet gelijke behandeling ter integratie van de Wet gelijke behandeling van mannen en vrouwen, de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte en de Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid in de Algemene wet gelijke behandeling (Integratiewet Awgb). Dit wetsvoorstel strekt ertoe de belangrijkste wetgeving op het gebied van gelijke behandeling samen te voegen in één wet met het oog op verbetering van de toegankelijkheid van de gelijke behandelingswetgeving.

Evaluatie Awgb

De Awgb schrijft een vijfjaarlijkse evaluatie voor. Met het oog hierop is in 2006 het tweede evaluatieonderzoek afgerond, dat de jaren 1999 – 2004 besloeg. Voor deze evaluatie heeft de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) een rapport van bevindingen opgesteld en hebben de Universiteit van Tilburg en de Rijksuniversiteit Groningen onderzoek verricht naar de werking van de Awgb. Het evaluatierapport bestaat uit een juridisch en een rechtssociologisch deel.

De voorbereiding van het kabinetsstandpunt over de tweede evaluatie heeft veel tijd in beslag genomen. Dit houdt onder meer verband met het met redenen omkleed advies met betrekking tot de implementatie van richtlijn 2000/78/EG van 1 februari 2008. Het kabinet heeft besloten het kabinetsstandpunt te splitsen in twee delen. Op 19 december 2008 is het eerste deel naar de Eerste en Tweede Kamer gestuurd²². Hierin wordt behalve op de genoemde onderzoeksrapporten ook ingegaan op het met redenen omkleed advies. De volgende wijzigingen worden aangekondigd:

- de term 'onderscheid' zal worden vervangen door "discriminatie",
- de definities van direct en indirect onderscheid zullen worden aangepast,
- in de Awgb zal een uitzonderingsgrond 'volksgezondheid' worden opgenomen, en
- de in de Awgb opgenomen uitzondering voor werkverhoudingen met een privé-karakter zal aan de richtlijnterminologie worden aangepast, naar aanleiding van het met redenen omkleede advies.

Inmiddels is de CGB van start gegaan met de derde evaluatie van de Awgb.

Enkele-feitconstructie

Naar aanleiding van een ander punt in het met redenen omkleed advies van de Europese Commissie (het in de Awgb toestaan van een uitzondering voor rechtsverhoudingen binnen kerkgenootschappen en het geestelijk ambt) heeft het kabinet op 30 december 2008 aan de Raad van State advies gevraagd over de zogenoemde enkele-feitconstructie in de Awgb.

Deze constructie houdt in dat onder meer instellingen op godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag, zoals bijzondere scholen, aan een werknemer/sollicitant functie-eisen mogen stellen die gelet op de vervulling van de functie nodig zijn om het doel van de instelling te verwezenlijken, maar dat die eisen niet mogen leiden tot onderscheid op grond van het enkele feit van bijv. ras, homoseksuele geaardheid of burgerlijke staat.

Aan de Raad van State is de volgende vraag voorgelegd: "Zijn er mogelijkheden, en zo ja welke, om de artikelen van de Awgb waarin de zogenoemde enkele-feitconstructie voorkomt, zodanig aan te passen aan de terminologie en/of de strekking van de Europese richtlijn 2000/78/EG dat de enkele-feitconstructie geschrapt wordt, terwijl de destijds in de Awgb

²⁰ Kamerstuk 31 832, nrs. 1-4, vergaderjaar 2008/2009.

²¹ Richtlijn 2000/78/EG.

²² Kamerstuk 28 481, nr. 5., vergaderjaar 2008/2009.

neergelegde balans tussen grondrechten – in het bijzonder de balans tussen het nondiscriminatiebeginsel en de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van onderwijs – behouden blijft?”.

De Raad van State heeft deze vraag in zijn advies van 18 mei 2009 positief beantwoord en twee tekstvoorstellen gedaan: een tekstvariant die zo dicht mogelijk aansluit bij de Kaderrichtlijn en een tekstvariant die zo dicht mogelijk aansluit bij de Awgb.

In het tweede deel van het kabinetsstandpunt over de evaluatie Awgb (dat op 29 september 2009 naar de Eerste en Tweede Kamer is gestuurd) geeft het kabinet een reactie op het advies en vermeldt het kabinet het voornemen om de bepalingen in de Awgb waarin de enkele-feitconstructie voorkomt, te wijzigen. Daarbij zal worden uitgegaan van de tekstvariant uit het advies van de Raad van State die zo dicht mogelijk aansluit bij de Kaderrichtlijn. Het kabinet acht het wenselijk om in deze tekstvariant, overeenkomstig de Kaderrichtlijn, tevens tot uitdrukking te brengen dat dit verschil in behandeling dat wordt gemaakt in verband met de godsdienst of levensovertuiging, waarbij de grondwettelijke bepalingen worden toegepast, geen discriminatie op een andere in de Awgb genoemde grond mag rechtvaardigen²³.

Gezien de demissionaire status van het kabinet heeft de Kamer dit onderwerp ‘controversieel’ verklaard.

samenvattend

- Er is een landelijk dekkend netwerk van antidiscriminatievoorzieningen tot stand gekomen. De wet wordt in 2012 geëvalueerd.
- Een wetsvoorstel tot instelling van een College voor Mensenrechten en gelijke behandeling is aanhangig gemaakt bij de Raad van State.
- Verschillende wijzigingen van de Awgb zijn in voorbereiding waaronder een aanpassing van de terminologie en een integratievoorstel.
- Het kabinet is voornemens de bepalingen waarin de enkele-feitconstructie voorkomt te vervangen door een bepaling die meer aansluit bij de richtlijnformulering.

4 Justitie

Interlandelijke adoptie

Op 29 mei 2008 heeft de Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie haar advies ‘*Alles van waarde is weerloos*’ aangeboden aan de minister van Justitie. Het kabinet heeft in een reactie op 28 oktober 2008²⁴ gemotiveerd aangegeven vrijwel alle aanbevelingen uit het advies te willen overnemen.

Op dit moment wordt gewerkt aan het opstellen van een concept wetsvoorstel ter zake dat naar verwachting in de loop van 2010 ter consultatie aan veldpartijen zal kunnen worden voorgelegd. Verder zijn het COC en de Belangenvereniging Zelfdoeners in Adoptie (BZA) betrokken bij de verdere uitbouw van contracten met adoptieorganisaties in de VS door de Nederlandse Adoptiestichting (NAS) en Stichting Kind en Toekomst, waarbij er regelmatig overleg plaatsvindt met de Directie Justitieel Jeugdbeleid.

Lesbisch ouderschap

Eind 2009 is een conceptwetsvoorstel inzake lesbisch ouderschap in consultatie gegeven. De consultatietermijn sloot op 1 maart 2010. De reacties van de meeste vaste

²³ Kamerstuk 28 481, nr. 6, blz. 3, vergaderjaar 2009/2010.

²⁴ Kamerstuk 31 265, nr. 10, vergaderjaar 2008/2009.

adviesorganen zijn ontvangen. De reacties worden op dit moment geanalyseerd en verwerkt in het definitieve wetsvoorstel met het oog op de behandeling ervan in de ministerraad.

Geslachtswijziging transgender personen

In juni 2009 heeft de minister van Justitie aangekondigd dat artikel 28 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek zal worden herzien. Om nu de geslachtsaanduiding in de geboorteakte te kunnen wijzigen, is absolute onvruchtbaarheid voorwaarde en dient de betrokkene medische behandelingen (gericht op geslachtsverandering) te hebben ondergaan. In de nieuwe wet is de duurzame overtuiging van de desbetreffende persoon tot het andere geslacht te behoren doorslaggevend voor het wijzigen van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte. Gelet op het zorgvuldige, maar lange medische traject van geslachtverandering, duurt het op dit moment dikwijls 5 tot 6 jaar voordat de wijziging van de geslachtsaanduiding ook juridisch geregeld is. De verwachting is dat deze wetswijziging dit zal bekorten. Landen als het Verenigd Koninkrijk en Spanje zijn Nederland in aanpassing van wetgeving al voorgegaan. Verwacht wordt dat het wetsvoorstel ter zake najaar 2010 aan enige instanties in consultatie zal kunnen worden gegeven.

samenvattend

- Wetsvoorstel interlandelijke adoptie ter consultatie aan veldpartijen voorgelegd.
- Wetsvoorstel inzake geslachtsverandering transgender personen.
- Wetsvoorstel lesbisch ouderschap in consultatie gegeven aan het veld.

5 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Wanneer de seksuele geaardheid van mensen leidt tot problemen in hun maatschappelijk functioneren en welzijn, dient daar vanuit de (lokale) overheid aandacht voor te bestaan. VWS draagt vanuit verschillende invalshoeken bij aan het kabinetsbeleid om homo-emancipatie te bevorderen en heeft gekozen voor de onderwerpen sport, seksuele vorming, opvang bij eegerelateerd geweld, aandacht voor homoseksualiteit op lokaal niveau en voor kwetsbare doelgroepen.

Ter ondersteuning van het lokale beleid wordt door VWS zonodig specifieke maatregelen of aandachtspunten geformuleerd. In de nota '*Gewoon homo zijn*' worden de verschillende niveaus van maatregelen van VWS onderscheiden: kaderstellend, agendabepalend, stimulerend en initiërend.

Sport

VWS streeft samen met de sport naar een tolerant sportklimaat, waarin op basis van respect en gelijkwaardigheid samen wordt gesport. In dit sportklimaat moet er plaats zijn voor iedereen en dus ook voor homoseksuele sporters²⁵. Dit geldt zowel voor de georganiseerde als voor de ongeorganiseerde sport. Negatieve verschijnselen, zoals discriminatie en intimidatie van homoseksuelen in de sport, manifesteren zich het meest in sportverenigingen die contactsporten in teamverband organiseren. Dit is onwenselijk en maakt dat homoseksuelen zich ongewenst voelen. Om een sportief sportklimaat te creëren, waarin gelijkwaardigheid en respect voor iedereen centraal staat, hebben VWS en OCW de oprichting van de Alliantie Gelijksporten²⁶ ondersteund. Vervolgens heeft VWS de Alliantie

²⁵ Waar in de sport gesproken wordt over homoseksuele sporters bedoeld men homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgender sporters.

²⁶ Partners in de Alliantie zijn: stichting Homosport Nederland (sHN), NOC*NSF (N*N), Nederlandse Sport Alliantie (NSA), John Blankenstein Foundation (JBF), COC Nederland en MOVISIE. De Alliantie voert onder coördinatie van sHN het homo-emancipatiebeleid uit. De sHN is eerste aanspreekpunt voor VWS.

Gelijkspelen gevraagd om de overige maatregelen zoals gesteld in de nota 'Gewoon homo zijn' stapsgewijs op te pakken en met alle partijen gezamenlijk uit te voeren²⁷.

De Alliantie Gelijkspelen heeft 2008 benut om de plannen vorm te geven, de samenwerking op te pakken en om de rollen en taken van de verschillende partners vast te stellen. Vorig jaar stond vooral in het teken van agendering van het thema homoseksualiteit en meer zichtbaarheid binnen de sport. Deze aanpak heeft er al toe geleid dat er veel media-aandacht is geweest en dat er met een aantal partijen concrete afspraken gemaakt zijn. Zo zijn bij een groot aantal mbo/hbo opleidingen - waaronder de CIOS-opleidingen - voorlichtingsbijeenkomsten gehouden voor eerste- en derdejaars studenten. Daarbij is gesproken over nut en noodzaak van een homovriendelijk(er) sportklimaat en hun bijdrage daarin als toekomstig kader. Met enkele betaald voetbal organisaties heeft de Sportalliantie afspraken gemaakt om in de opleiding van de jeugd aandacht te besteden aan spelers met een niet heteroseksuele oriëntatie. De voorzitters van NOC*NSF en de KNVB hebben zich uitgesproken om met gezamenlijk beleid tot homo-emancipatie in de sport te komen. En met verschillende sportbonden en sportclubs heeft de Alliantie contacten gelegd en afspraken gemaakt over aandacht voor homoseksualiteit in de sport. Het sportersnetwerk Sportersweb Gelijkspelen is gestart waarmee homoseksuele sporters in beslotenheid gelijkgestemden kunnen treffen voor informatie en uitwisseling van ervaringen. Afgelopen jaar hebben bekende homoseksuele en heteroseksuele sporters meegevaren tijdens de Canal Parade in Amsterdam. Op een platformbijeenkomst van het programma 'Meedoen Alle Jeugd door Sport' is speciale aandacht besteed aan het thema homoseksualiteit, diversiteit en omgaan met verschillen.

Seksuele vorming

Veel mensen met een homoseksuele, lesbische of biseksuele voorkeur en transgenders krijgen te maken met stigmatisering en discriminatie. Er lijkt een tendens gaande waarin een (gevoel van) afnemende tolerantie van seksuele diversiteit of een andere dan de gangbare genderidentiteit waarneembaar is. Uit SCP onderzoek blijkt dat nog steeds een aanzienlijk deel van de bevolking tegen de openstelling van het burgerlijk huwelijk voor homoseksuelen is. Onder etnische minderheden is dit aandeel fors hoger. Bovendien vindt men dat homoseksuelen weliswaar voor hun seksuele voorkeur uit mogen komen, maar zich in de openbare ruimte 'zo gewoon mogelijk' dienen te gedragen. Ook jongeren blijken zich nogal negatief te uiten als het gaat om homoseksualiteit²⁸. Meer dan de helft van de jongens vindt het vies als twee jongens met elkaar vrijen. Twaalf procent van de jongens en vier procent van de meisjes zou meteen een punt zetten achter de vriendschap als een vriend/vriendin niet heteroseksueel blijkt te zijn.

VWS voert beleid op het gebied van seksuele gezondheid waarin vier waarden centraal staan: autonomie, weerbaarheid, besef van wederkerigheid en respect, en het recht op seksuele en relationele vorming en goede hulpverlening. Deze waarden zijn ook allemaal van belang om stigmatisering en discriminatie van LHBT-ers tegen te gaan.

Als het gaat om seksuele vorming, dan heeft naast ouders, scholen en bijvoorbeeld GGD'en, ook de overheid een taak op het gebied van informeren en bevorderen van seksuele en relationele vorming, namelijk door - waar nodig - partijen die een primaire taak op dit terrein hebben extra te stimuleren.

²⁷ Voor de sport werden de volgende maatregelen in de nota beschreven: 1. Acceptatie homoseksualiteit in de sport agenderen in het overleg met NOC*NSF en indien mogelijk invoeren van een gedragscode, 2. Goede praktijkvoorbeelden uitwisselen onder sportbonden en andere partners, 3. Aandacht in sportopleidingen voor seksuele diversiteit, 4. Aandacht voor het thema binnen het project Meedoen Alle Jeugd door Sport, 5. Leren van en uitwisselen van homo- en lesbisch emancipatiebeleid in Europees verband, 6. Inzet van ambassadeurs, 7. Ondersteunen van aanvullende projecten die een tolerant sportklimaat ontwikkelen voor homoseksuelen en 8. Opzetten van een alliantie in de sport

²⁸ 'Seks onder je 25^e', 2005, Rutgers Nisso Groep / Soa Aids Nederland

Zo zorgt VWS ervoor dat er voor docenten voldoende lespakketten over dit thema beschikbaar zijn, en biedt VWS ouders ondersteuning door voorlichtingscampagnes en folders voor jongeren te laten ontwikkelen door organisaties als de Rutgers Nisso Groep, Soa Aids Nederland en de Schorer stichting.

In 2007 is VWS gestart met een programma bij Zorg Onderzoek Nederland/Medische Wetenschappen (ZonMw), de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie. Dit programma, 'Seksuele gezondheid van de jeugd', heeft een looptijd van vijf jaar en is bedoeld om de seksuele gezondheid van jongeren te bevorderen, met speciale aandacht voor allochtone en laagopgeleide jongeren. Binnen het programma wordt gewerkt aan de verbetering en implementatie van bestaande preventieve interventies (bijvoorbeeld lespakketten) en ontwikkeling van nieuwe interventies. Ook worden veelgebruikte interventies op effectiviteit onderzocht en worden de ontwikkelingen inzake seksuele gezondheid van de jeugd gevolgd.

Binnen preventieve interventies op het gebied van seksuele gezondheid is alleen informatievoorziening over bijvoorbeeld veilig vrijen niet voldoende. Er moet bijvoorbeeld ook worden gesproken over relaties en seksualiteit en verschillen tussen mensen met betrekking tot seksualiteit. Autonomie, weerbaarheid en respect zijn daarbij belangrijke onderdelen. Het bepalen van je eigen wensen en grenzen op het gebied van seksualiteit, deze communiceren en daarnaar handelen, en respect hebben voor de wensen en grenzen van een ander.

Homoseksualiteit blijft ook een aandachtspunt binnen de verschillende te nemen maatregelen. Zo is de geconstateerde negatieve houding ten opzichte van homoseksualiteit onder jongeren een aandachtspunt binnen het programma. Ook binnen de nieuwe campagne Seksuele weerbaarheid en anticonceptie die in opdracht van VWS wordt ontwikkeld en eind 2010 van start zal gaan, wordt aandacht besteed aan seksuele diversiteit. Verder is in 2008 in opdracht van VWS een nieuw systeem van aanvullende eerstelijns seksualiteitshulpverlening gestart, de zogenaamde Sense spreekuren, waar jongeren gratis en anoniem terecht kunnen met allerlei vragen over of problemen met seksualiteit. Homoseksualiteit heeft hier ook een plek. In aanvulling op de Sense spreekuren is in 2009 een betrouwbare jongerenwebsite gelanceerd (www.sense.info) die veel informatie bevat over verliefdheid, relaties, anticonceptie, veilig vrijen, homoseksualiteit, enzovoort.. In het kader van de soa-bestrijding financiert VWS de Schorer stichting, die het gedeelte van het preventieprogramma hiv/soa voor homoseksuele mannen uitvoert.

Opvang en hulp bij eengerelateerd geweld

Het thema bescherming binnen het Programma Eengerelateerd Geweld bevat opvang en bescherming van (potentiële) slachtoffers van eengerelateerd geweld. Voor mannelijke slachtoffers van geweld in afhankelijkheidsrelaties, waaronder eengerelateerd geweld, zijn onvoldoende beschermde opvangplekken beschikbaar. Daarom is VWS samen met de G4 in juli 2008 een project gestart met 40 opvangplekken voor mannelijke slachtoffers uit heel Nederland, waarbij de hulp gericht is op de specifieke problematiek van deze slachtoffers. In de periode juli 2008 tot september 2009 zijn 19 homoseksuele mannen opgevangen. De pilot loopt door tot 1 januari 2012. Voor de langere termijn is de commissie 'Stelselonderzoek vrouwenopvang' gevraagd te adviseren over een toekomstbestendig stelsel van vrouwenopvang, waaronder specifieke groepen, zoals mannelijke slachtoffers van geweld in afhankelijkheidsrelaties.

Wet op de maatschappelijke ondersteuning (WMO)

VWS financiert Movisie voor het verzamelen, valideren, verrijken en verspreiden van kennis en informatie op het gebied van homo-emancipatie. Movisie functioneert als een kennismakelaar voor lokale overheden en organisaties, verbindt kennis met praktijk en werkt als katalysator van beleid en implementatie. Het uitgangspunt hierbij is dat homobeleid onderdeel is van een breder beleid (zoals veiligheid, burgerschap en diversiteit).

Met dit Kenniscentrum is veel informatie beschikbaar voor gemeenten en homobelangenorganisaties. De 'Handreiking WMO en seksuele diversiteit' (2006) geeft tips aan gemeenten hoe in het WMO-beleid aandacht te besteden aan kwetsbare homoseksuele en transseksuele burgers. De gemeenten kunnen deze tips en de kennis zoals beschikbaar in het Kenniscentrum gebruiken voor het ontwikkelen van beleid op onder meer de prestatievelden van de WMO.

Kwetsbare groepen

Homo-emancipatie richt zich ook op kwetsbare groepen. In dat kader worden diverse projecten gefinancierd.

Zorgafhankelijke ouderen

VWS heeft in de brief '*Zorg voor ouderen: om de kwaliteit van het bestaan*'²⁹ een duidelijke visie op de zorg voor ouderen neergelegd. In die brief wordt nadrukkelijk verwezen naar de relatie tussen cliënt en zorgverlener. Een goede bejegening maakt deel uit van kwalitatief goede zorg. Zorg dient cliëntgericht te zijn en dat houdt ook in dat de verzorgende of verplegende zich kan inleven in de achtergrond van de cliënt en ook kan communiceren met die cliënt. Mensen moeten gewoon zichzelf kunnen zijn in een zorginstelling en bewoners hebben recht op een goede bejegening ongeacht hun achtergrond of seksuele voorkeur. Dit past bij zorg waarin de menselijke maat voorop staat. Bij signalen van negatieve bejegening dienen zorginstellingen daar adequaat op in te spelen. Een cliënt heeft bovendien altijd het recht om gebruik te maken van de mogelijkheden die de Wet Klachtrecht Cliënten Zorginstellingen (WKCZ) biedt.

In de nota '*Gewoon Homo zijn*' is verwezen naar diverse instrumenten waarmee de cliëntgerichtheid en de zorginhoudelijke kwaliteit in de zorg worden gemeten. Vanuit het kwaliteitskader verantwoorde zorg, wordt er om de twee jaar een klanttevredenheidsonderzoek gedaan in de verzorgings- en verpleeghuizen. Dit onderzoek wordt gedaan volgens de CQ index (*Consumer Quality Index*) waarin de cliënten wordt gevraagd naar de ervaren bejegening. In september 2009 is het branchebeeld van de meting van 2008 uitgekomen. Hierin wordt vermeld dat cliënten tevreden zijn over de bejegening in de verzorgings- en verpleeghuizen. De score is 3,27 op een schaal van 1 – 4. Uit deze score is af te leiden dat cliënten over het algemeen tevreden zijn over de bejegening in zorginstellingen. Niettemin neemt VWS het signaal dat er meer aandacht moet worden besteed aan de problematiek van roze ouderen serieus. Daarom heeft VWS ook financieel bijgedragen aan enkele projecten op dit gebied.

Project Roze ouderen in Nederland

VWS en VROM hebben eerder financieel bijgedragen aan het project Roze Ouderen in Nederland. Dit project omvatte het organiseren van een Roze Belweek (beeldvorming van waar roze ouderen tegen aanlopen en wat er zou moeten veranderen); het opstellen van aanbevelingen voortgekomen uit de belweek in het Groenboek (2006) en het verankeren van de ideeën en oplossingsrichtingen d.m.v. pilotprojecten (2007 en 2008). Het project is uitgevoerd door ANBO, COC Nederland, Schorer en Movisie.

Met het project Roze ouderen in Nederland zijn kleine successen geboekt, maar voor inbedding is meer nodig dan pilotprojecten opzetten en samenwerkingsverbanden creëren tussen professionals en instellingen onderling. Naast beïnvloeding van het management van instellingen, is een sterke beweging onder de ouderen zelf noodzakelijk. De ouderenorganisatie ANBO heeft daarom tijdens de eerste rondetafelbijeenkomst over homo-emancipatiebeleid van de minister van OCW, 10 juli 2007, het initiatief genomen om samen met andere organisaties te werken aan bevordering van acceptatie van roze ouderen.

²⁹ Kamerstuk 30.800 XVI, nr. 146 vergaderjaar 2006/2007.

De uitkomsten van het rapport Roze ouderen in Nederland krijgen een vervolg via het project Roze 50: de Onzichtbaarheid voorbij van het Consortium 50+ Nederland. Dit project betreft een integrale aanpak van de gesignaleerde en in kaart gebrachte problematiek. Het richt zich op de doelgroep zelf, de kring om hen heen en de maatschappij en inbedding in (kennis)netwerken en informatievoorziening. Onderdelen van dit plan zijn onder meer: het oprichten van een *webcommunity*, het organiseren van ontmoetingsmogelijkheden en activiteiten, landelijke conferentiedagen, trainingen, ambassadeurschap en de Roze Loper tolerantiescan. Voor dit projectplan Roze 50+: De onzichtbaarheid voorbij is financiering gevraagd van de ministeries van VWS, OCW en VROM en andere vermogensfondsen.

Stand van zaken motie Van Miltenburg en motie Pechtold/Van der Ham

In de brief van 5 februari 2010 naar aanleiding van het VAO homo-emancipatiebeleid³⁰, heeft de toenmalige minister van OCW toegezegd de Kamer nader te zullen informeren over de stand van zaken van de motie Van Miltenburg c.s.³¹ over een landelijk keurmerk voor homovriendelijke instellingen (Roze Loper) en de motie Pechtold/Van der Ham³² over het ondersteunen van het plan Roze 50+ dat hierboven al is genoemd.

In haar motie vraagt mevrouw Van Miltenburg om te komen tot een landelijk keurmerk voor homovriendelijke instellingen (Roze Loper). De voormalige staatssecretaris van VWS heeft tijdens het AO Ouderenbeleid van 21 januari 2010 duidelijk aangegeven dat VWS geen voorstander is van aparte keurmerken. VWS is wel bereid het ontwikkelen van een tolerantiescan en een daaraan gekoppeld verbetertraject te ondersteunen. De Roze Loper tolerantiescan vormt een van de deelprojecten van het project *Roze 50+: de onzichtbaarheid voorbij* dat door het Consortium 50+ Nederland bij VWS is ingediend (zie hieronder). Over dit project is in de afgelopen periode intensief overleg geweest met de indieners en de betrokken ministeries van VWS, OCW en VROM. Op basis van deze overleggen heeft VWS toegezegd enkele deelprojecten te ondersteunen. Na afloop van deze deelprojecten en bij een positief resultaat, zal worden bezien of hier een vervolg aan kan worden gegeven.

VWS heeft positief geoordeeld over een subsidie voor het ontwikkelen van de Roze Loper tolerantiescan, maar kan pas na afloop van de verplichtingenpauze een subsidie toekennen. Het Consortium Roze 50+ heeft in april van dit jaar al een aanvang gemaakt met de online tolerantiescan. Zorginstellingen kunnen online een tolerantiescan invullen en daarmee toetsen of hun aanbod aansluit bij de wensen van roze 50-plussers. Het Consortium gaat alle Nederlandse woon- en zorginstellingen aanschrijven om hun homovriendelijkheid te toetsen. Goedgekeurde instellingen krijgen een *Roze Loper*, een certificaat dat bekrachtigt dat de instelling oog heeft voor de sociale acceptatie van seksuele diversiteit bij bewoners en professionals.

Voor het bouwen van een website met databank en het vullen van deze databank is inmiddels subsidie gegeven voor de periode van 1 maart 2010 tot en met 31 december 2010. Deze website zal onderzoeks- en ervaringskennis gaan omvatten, zodat zorg- en dienstverleners handvatten krijgen om in te spelen op de wensen van de roze ouderen. OCW heeft ook voor een van de deelprojecten een subsidie verstrekt aan de Gay & Straight Ouderenalliantie onder leiding van ANBO, voor de periode van 1 januari 2010 tot en met 31 december 2011.

Transgenders

Behandelingen van secundaire geslachtskenmerken worden in tegenstelling tot de behandelingen van de primaire geslachtskenmerken, voor transgenders niet in alle gevallen vergoed via de Zorgverzekeringswet (Zvw). De Tweede Kamer heeft hier vragen over gesteld en tijdens het VAO van 17 december 2009 is een motie³³ ingediend over het in het

³⁰ TK 2009-2010, 27 017, nr. 66.

³¹ TK 2008-2009, 31 700, nr. 46.

³² TK 2009-2010, 207017, nr. 60.

³³ TK 2009-2010, 27017, nr. 61

basispakket opnemen van de behandeling van secundaire geslachtskenmerken bij transgenders en is aangedrongen op aanpassing van de Zorgverzekeringswet. Ook de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) en het VN CEDAW comité hebben recentelijk aandacht gevraagd voor de wijze van vergoeden.

Het CGB heeft de minister van VWS gevraagd de Zorgverzekeringswet tegen het licht van de Europese richtlijnen voor gelijke behandeling te houden, gelet op het verschil in behandeling tussen transgenders en niet transgenders, maar ook het onderscheid dat de Zvw zou maken naar geslacht. De minister van VWS heeft de Kamer op 13 april en 17 mei 2010 geïnformeerd over de beleidskeuze op dit terrein.

Transgenders kunnen discriminatie ondervinden in de sport. NOC*NSF (partner in de alliantie) werkt daarom samen met TNN aan een advies voor sportbonden en sportclubs over de positie van transgenders binnen de sport. Behalve het formuleren van een helder standpunt, komt NOC*NSF ook met een plan voor implementatie om daarmee vooral de breedtesport, maar waar mogelijk ook de topsport, toegankelijk te houden of te maken voor transgender sporters.

samenvattend

- Thema wordt beter zichtbaar in de georganiseerde sport.
- Meer aandacht voor seksuele vorming bij professionals.
- Maatschappelijke opvang voor ondermeer (homoseksuele) mannen.
- Meer aandacht voor roze ouderen door instellingen.

6 Jeugd en Gezin

Vanuit Jeugd en Gezin is deze kabinetsperiode op verschillende terreinen actie ondernomen op het gebied van homo-emancipatie. Deze acties liggen op het gebied van opvoedondersteuning, de samenwerkende inspecties en gemeentelijke monitors.

Centra voor Jeugd en Gezin

Een Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) moet een plek zijn waar ouders, opvoeders en jongeren terecht kunnen met al hun vragen over opvoeden en opgroeien. Wanneer een jongere zich bewust wordt van zijn of haar (homo)seksualiteit kan dit vragen of emoties oproepen. Het is daarom belangrijk dat de CJG's ook aandacht hebben voor seksualiteit en seksuele diversiteit³⁴.

Eind 2011 moet elke gemeente in Nederland minimaal één CJG hebben.

Ten behoeve van de ontwikkeling van de CJG's is door Jeugd en Gezin een aantal handreikingen ontwikkeld. Deze zijn in juni 2010 aan alle gemeenten gestuurd. Een van de handreikingen betreft het thema seksuele diversiteit. MOVISIE heeft deze handreiking in opdracht van Jeugd en Gezin opgesteld.

Integraal Toezicht Jeugdzaken

Het Integraal Toezicht Jeugdzaken (ITJ), een samenwerkingsverband tussen vijf rijksinspecties, houdt toezicht op organisaties en voorzieningen voor jongeren. ITJ-onderzoek richt zich op problemen van en door jongeren, waarbij het onderzoek zich focust op ketensamenwerking.

³⁴ Zie brief 27.017, nr. 43, vergaderjaar 2007-2008, stand van zaken toezeggingen, 3 juli 2008.

ITJ heeft in 2008 twee expertbijeenkomsten met ervaringsdeskundigen (jongeren en volwassenen) georganiseerd rondom het thema homo(in)tolerantie en homovijandig gedrag van jongeren.

Uit beide bijeenkomsten kon niet de conclusie worden getrokken dat de homo-intolerantie onder jongeren toeneemt of afneemt. Hiervoor ontbraken voldoende data. De Inspectie van het Onderwijs heeft vervolgens in 2008 een thematisch onderzoek gedaan naar homofoob gedrag en seksuele diversiteit op scholen.

Op basis van de expertbijeenkomsten heeft ITJ besloten geen specifiek toezicht uit te voeren. Het kader waarin ITJ toezicht uitvoert, maakt dat aanvullend ITJ-onderzoek geen meerwaarde heeft naast het thematische onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs. Zie verder hoofdstuk 1 OCW.

Lokale jeugdgezondheidsmonitor

Lokale GGD'en voeren de jeugdgezondheidsmonitor uit in opdracht van gemeenten. De onderwerpen die in de monitor gesteld worden, worden door elke gemeente afzonderlijk bepaald. Hiervoor is een uitgebreide lijst met standaardvragen beschikbaar.

Jeugd en Gezin heeft het RIVM opdracht gegeven om een standaardvraagstelling te ontwikkelen over de acceptatie van homoseksualiteit voor de jeugdgezondheidsmonitors.

In 2009 heeft het RIVM een vooronderzoek uitgevoerd waarin bevestigd is of er voldoende draagvlak is bij GGD'en en gemeenten om vragen over acceptatie van homoseksualiteit te ontwikkelen. Hierbij gaven gemeenten en GGD'en aan dit zinvol te vinden voor hun jeugdgezondheidsmonitor.

Begin 2010 is een werkgroep samengesteld die de standaardvraagstelling ontwikkelt. De nieuwe standaardvragen set zal bestaan uit drie deelvragen over houding, gedrag en veiligheid op school.

De standaardvraagstelling is eind 2010 beschikbaar en dan kunnen gemeenten deze door GGD'en laten opnemen in de jeugdgezondheidsmonitor.

samenvattend

- Er is een handreiking seksuele diversiteit voor de CJG's ontwikkeld en rondgestuurd naar alle gemeenten.
- Gemeenten en GGD'en beschikken eind 2010 over een set standaardvragen over de acceptatie van homoseksualiteit voor de lokale jeugdgezondheidsmonitor.
- ITJ heeft twee expertbijeenkomsten met als thema homo-intolerantie georganiseerd.

7 Wonen, Wijken en Integratie

Voor de periode 2008 -2011 subsidieert de minister voor Wonen, Wijken en Integratie een meerjarig plan van aanpak van LOM-partners³⁵ en COC Nederland om homoseksualiteit in migrantenkringen bespreekbaar en zichtbaar te maken. Dit plan is een vervolg op een eerder traject van COC Nederland en FORUM (2006 – 2007) om te komen tot het bespreekbaar maken van het onderwerp. De resultaten van laatstgenoemd traject zijn beschreven in de kabinetsnota 'Gewoon homo zijn' (2008 – 2011). Hieronder wordt beknopt ingegaan op de resultaten van het lopende plan van aanpak.

³⁵ In het kader van de Wet Overleg Minderheden (WOM) overlegt de regering met samenwerkingsverbanden van etnische minderheden in het platform genaamd Landelijk Overleg Minderheden (LOM). Het LOM staat onder voorzitterschap van de minister die verantwoordelijk is voor het integratiebeleid.

COC Nederland richt zich op capaciteitsversterking van allochtone homoseksuelen en op *community-building*. Hiertoe zet COC de website www.Respect2Love.nl in en werkt de organisatie aan netwerkvorming van en samenwerking tussen allochtone homo-organisaties. Zo is een start gemaakt voor samenwerking met bijvoorbeeld het Turks homoloket, stichting Pera en Multi Colores. Daarnaast neemt het COC deel aan debatten met migrantenjongeren over dit thema, en aan landelijke festivals zoals *Mundial* in juni aanstaande. Er komt tevens een interactief toneelstuk dat zal worden opgevoerd op scholen en bij evenementen waar veel migrantenjongeren samenkomen.

De LOM-samenwerkingsverbanden (IOC, SMN, IOT, OCaN en VON³⁶) zetten in op verandering van mentaliteit en gedrag ten opzichte van homoseksualiteit in hun eigen achterban. Om dit te bereiken leiden zij onder andere trainers op om gespreksbijeenkomsten te leiden in de grote steden. Daarnaast organiseren zij lokale (culturele) bijeenkomsten, conferenties, dialogen en jongerenworkshops voor de eigen achterban. Een resultaat van al deze activiteiten is dat zich inmiddels diverse netwerken in steden hebben gevormd en dat voorlichtingsactiviteiten plaatsvinden. De bijeenkomsten worden op bekende websites en door middel van flyers en nieuwsbrieven aangekondigd, en over het algemeen positief ontvangen.

COC Nederland en de LOM-samenwerkingsverbanden hebben zich aan elkaar gecommitteerd in dit traject en komen met regelmaat bijeen om de voortgang van projecten te bespreken, ervaringen uit te wisselen en samenwerking af te spreken op activiteiten.

De Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen is per 28 juli 2009 in werking getreden. Elke burger in Nederland heeft nu laagdrempelig toegang tot een voorziening die concrete hulp kan bieden in geval van discriminatie op alle gronden. Ook slachtoffers van discriminatie op grond van seksuele geaardheid kunnen hier dus terecht voor ondersteuning.

samenvattend

- Het meerjarige plan van COC Nederland en partners van het Landelijk Overleg Minderheden, om homoseksualiteit bespreekbaar te maken in migrantenkringen is in uitvoering.
- De Wet gemeentelijke antidiscriminatievoorzieningen is per 28 juli 2009 in werking getreden. Slachtoffers van discriminatie op grond van seksuele geaardheid kunnen bij de voorzieningen terecht voor ondersteuning.

8 Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Gelijke rechten zijn niet alleen belangrijk voor werknemers, maar ook voor bedrijven. Een gelijke behandeling is noodzakelijk om de talenten van werknemers maximaal te kunnen ontwikkelen en benutten. Het ondersteunen van gelijke behandeling en het promoten van diversiteit op de werkvloer en in bedrijven blijft daarom aandachtspunt in het kabinetsbeleid. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid houdt in zijn beleid voor gelijke behandeling nadrukkelijk rekening met seksuele gerichtheid. Door voorlichting en door regelmatig overleg met betrokken organisaties en door het subsidiëren van onderzoek en projecten wordt het in de praktijk brengen van gelijke behandeling op de werkvloer gesteund.

³⁶ Inspraakorgaan Chinezen (IOC), Samenwerkingsverband Marokkaanse-Nederlanders (SMN), Inspraakorgaan Turken (IOC), Overlegorgaan Caribische Nederlanders (OCaN), en Vluchtelingen Organisaties Nederland (VON) nemen deel aan het plan van aanpak.

Discriminatie in Arbeidsomstandighedenwet

De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaf in de vorige rapportage aan de mogelijkheid van het opnemen van discriminatie als psychosociale arbeidsbelasting in de Arbwet te onderzoeken.

Discriminatie is, middels de terminologie ongerechtvaardigd onderscheid, in 2009 opgenomen in de Arbeidsomstandighedenwet. De werkgever heeft op grond van de Arbeidsomstandighedenwet een verplichting om psychosociale arbeidsbelasting op de werkvloer tegen te gaan. Ook discriminatie kan leiden tot psychosociale arbeidsbelasting. Nu discriminatie wettelijk onder de term psychosociale arbeidsbelasting valt, heeft de arbeidsinspectie een rol in de handhaving hiervan. Er zijn bij de Arbeidsinspectie nog geen klachten bekend over discriminatie.

Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden

De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) is een tweejaarlijks onderzoek naar arbeidsomstandigheden in Nederland, uitgevoerd door TNO in samenwerking met het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het doel van de NEA is om arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen in Nederland in brede zin te 'monitoren'. Dit wordt gedaan bij een grote en representatieve steekproef van werknemers. Onderwerpen die in de enquête aan de orde komen zijn bijvoorbeeld werktijden, werkdruk, lawaai en gevaarlijke stoffen, maar ook intimidatie, pesten en discriminatie. Eén van de vragen uit de NEA 2006 was: 'Komt er op uw werk discriminatie voor naar seksuele voorkeur?' 2,8% van de 24.100 respondenten beantwoordde deze vraag met 'ja, regelmatig'. Dit waren iets vaker mannen dan vrouwen. De resultaten zijn onderverdeeld naar bedrijfstak, bijvoorbeeld 3,2% in de horeca en 1,4% in de financiële dienstverlening.

In de NEA 2008 beantwoordde 1,1% van de 22025 respondenten deze vraag met 'ja' en 6,5% met 'ja soms'. Ook in 2008 beantwoordden mannen deze vraag vaker met 'ja' of met 'ja soms' dan vrouwen. In de horeca beantwoordden 1,8% van de respondenten 'ja' en 8% van de respondenten zei 'ja soms'. In de financiële dienstverlening was dit respectievelijk 0,5% en 3,7%.

samenvattend

- De Arbeidsomstandighedenwet is gewijzigd. Om de discriminatie op de werkvloer te bestrijden moeten werkgevers voortaan arbeidsomstandighedenbeleid voeren tegen discriminatie.

9 Economische Zaken

Homo-emancipatienota 2008 – 2011: *“De staatssecretaris van Economische Zaken zal een discussiebijeenkomst beleggen met roze netwerken binnen het bedrijfsleven om te bezien op welke wijze de overheid een positieve bijdrage kan leveren aan het doorbreken van het roze plafond”*

Brainstorm Roze Plafond

Op 11 september 2008 heeft er onder leiding van staatssecretaris van EZ een brainstorm plaatsgevonden over het zgn. roze plafond, waarbij de vraag werd gesteld of er een glazen plafond is voor homoseksuelen. Uitkomst van de discussie was dat het roze plafond niet het belangrijkste issue is, omdat het aantal homoseksuelen aan de top 5 á 10 procent is en dat dit conform het percentage in de bevolking is. Feit is wel dat ze niet echt zichtbaar zijn en in een aantal gevallen er niet open voor uitkomen. Het onderliggende thema is acceptatie van homoseksualiteit op de werkvloer.

De staatssecretaris heeft op basis van deze uitkomst toegezegd opdracht te geven voor onderzoek naar acceptatie van homoseksualiteit op de werkvloer.

Onderzoek “Voordelen van een homovriendelijk werkklimaat voor het Nederlands bedrijfsleven”

In 2009 is in opdracht van het ministerie van EZ het onderzoek “Voordelen van een homovriendelijk werkklimaat voor het Nederlandse bedrijfsleven” door SEOR uitgevoerd. In de studie is nagegaan of er economische voordelen zijn te behalen via verbetering van het werkklimaat voor homoseksuelen³⁷. Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie en gesprekken met tien bedrijven.

Onderzoeksresultaten

De voornaamste uitkomst van het onderzoek is dat er onvoldoende harde bewijzen zijn dat diversiteit loont en dat er dus economische voordelen te behalen zijn door een goed diversiteitbeleid en een goed werkklimaat voor homoseksuelen in het bijzonder. Het onderzoek geeft aan dat de businesscase niet sterk is.

Wel zijn er op zowel theoretische gronden als empirische literatuur aanwijzingen te vinden dat diversiteit in algemene zin positief uitwerkt op één of meer van de relevante bedrijfsprestaties als werving, afzet en kosten. De literatuur is echter niet eenduidig en studies spreken elkaar tegen over de effecten van diversiteit en diversiteitbeleid en een homovriendelijk werkklimaat in het bijzonder. Er kan dus niet met zekerheid worden geconcludeerd dat het Nederlandse bedrijfsleven competitiever kan zijn door een goed algemeen diversiteitbeleid en goed werkklimaat voor homoseksuelen in het bijzonder.

Volgens het onderzoeksbureau SEOR wordt diversiteit op de werkvloer in de toekomst steeds meer een gegeven door de veranderende samenstelling van het arbeidsaanbod, ook door de vergrijzing. De combinatie van de potentiële voordelen van diversiteit en het toenemende belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen, zouden bedrijven voldoende prikkels moeten geven voor ontwikkeling van algemeen diversiteit- en daarbinnen homovriendelijk beleid. Volgens SEOR blijven deze ontwikkelingen nog achter en bevindt het Nederlandse bedrijfsleven zich in dit opzicht in de startfase. Voor ondernemers is echter op basis van dit onderzoek niet helder te maken welke economische voordelen diversiteit- en daarbinnen homovriendelijke beleid biedt. Bovendien is het homovriendelijk werkklimaat onderdeel van een algemeen diversiteitbeleid en daarom lastig als afzonderlijk beleid te onderscheiden.

Verdere op personen of ondernemingen herleidbare dataverzameling om de potentiële businesscase te onderbouwen kan privacy gevoelig zijn en kan aanleiding geven tot extra uitvraag van gegevens. Dit laatste past niet bij het algemene streven om de administratieve lastendruk voor het bedrijfsleven naar beneden te brengen.

De meeste aanbevelingen van het rapport zoals bewustwording van de problematiek en positie van LHBT's, verspreiding van beschikbare en additioneel verzamelde informatie, vernieuwing medezeggenschap en inzichtelijk maken van voordelen van diversiteit liggen niet op het beleidsterrein van EZ.

EZ ziet op basis van de onderzoeksresultaten geen aanleiding tot vervolgstappen.

samenvattend

- EZ heeft in 2008 een brainstorm georganiseerd over het zogenaamde roze plafond.
- De constatering in deze brainstorm was dat niet het roze plafond maar acceptatie van homoseksuelen op de werkvloer een thema vormt.

³⁷ SEOR rapport: 'Voordelen van een homovriendelijk werkklimaat voor het Nederlandse bedrijfsleven', april 2010, blz. 16.

- EZ heeft in 2009 een onderzoek uitgevoerd naar “Voordelen van een homovriendelijk werkklimaat voor het Nederlandse bedrijfsleven” Op basis van dit onderzoek zijn er onvoldoende harde bewijzen dat diversiteit loont en dat er dus economische voordelen zijn te behalen door goed diversiteitsbeleid en een goed werkklimaat voor homoseksuelen in het bijzonder. Daarmee geeft het onderzoek voor EZ geen aanleiding tot vervolgstappen.

10 Defensie

Het beleid van Defensie is steeds gericht op het bevorderen van de emancipatie en de ondersteuning van de homoseksuele defensiemedewerkers. Het homobeleid maakt onderdeel uit van het diversiteitsbeleid van Defensie, zoals dat is neergelegd in de kamerbrief van 14 december 2007³⁸. Dat beleid is verder concreet gemaakt in het actieplan diversiteit Defensie dat op 21 januari 2009 aan de kamer is aangeboden³⁹. De concrete maatregelen uit dit actieplan komen overeen met die uit de nota ‘Gewoon homo zijn’. De voortgang op die concrete acties is als volgt.

Voorlichting

Goede communicatie over dit thema, zowel intern als extern Defensie, blijft onverminderd van belang. Het gaat daarbij om zichtbaarheid als ook om het imago van Defensie als “diverse” werkgever, die zeker ook openstaat voor homoseksueel personeel en een goede en veilige werkomgeving biedt. Daartoe is in homomedia geadverteerd. Verder heeft Defensie de afgelopen jaren deelgenomen aan de Roze Zaterdag. In 2009 hebben militairen in uniform voor het eerst meegevoerd in de Canal Parade in Amsterdam. Ook in de interne media besteedt Defensie aandacht aan homoseksualiteit en krijgsmacht. Zowel in de Defensiekrant als ook op intranet is veel informatie te vinden. In 2010 wordt een speciale “homofolder” Defensiebreed gepubliceerd.

Onderzoek

In 2008 – 2009 is een onderzoek uitgevoerd naar de acceptatie van homoseksueel personeel onder het Defensiepersoneel met een bepaalde etnisch culturele achtergrond. De uitkomsten van dit onderzoek waren positief, in die zin dat geen afwijkingen zijn geconstateerd ten opzichte van de uitkomsten van de eerdere Defensiebrede onderzoeken naar acceptatie van homoseksueel personeel bij de krijgsmacht.

In 2006 heeft het tweede vervolgonderzoek plaatsgevonden naar de acceptatie van homoseksualiteit binnen de krijgsmacht met als titel “Uniform uit de kast”. In 2010 start een nieuwe defensiebrede meting van acceptatie met van homoseksualiteit met een derde vervolgonderzoek. De resultaten daarvan zijn in 2011 te verwachten.

Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht (SHK)

Op 18 april 2008 heeft de Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht haar 21^e verjaardag gevierd. Daarbij is opnieuw zowel door de stichting zelf als ook door Defensie, het nut en de noodzaak onderschreven van een dergelijk instituut. Defensie steunt de SHK met een subsidie en bij andere specifieke activiteiten. De ondersteuning van het bestuur van de SHK vindt op meer professionele basis plaats. OCW draagt daarin extra bij aan Defensie voor de periode 2010 en 2011. Vanaf 2008 participeert de SHK namens Defensie in het Company Pride Platform.

³⁸ Kamerstuk 31200 X, nr. 78, vergaderjaar 2007/2008.

³⁹ Kamerstuk 31700 X, nr. 80, idem.

Internationale samenwerking

In 2009 is door Nederland het initiatief genomen voor samenwerking met andere NAVO-landen op het thema van homoseksualiteit binnen de NAVO-krijgsmachten. In juni 2009 heeft een informele conferentie plaatsgevonden met vertegenwoordigers van Denemarken, Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk, België en Nederland. Het uiteindelijke doel is om het thema ook binnen de NAVO op de agenda te krijgen. Vooralsnog is een eerste stap gezet met deze informele werkgroep van genoemde landen, die in het najaar van 2010 opnieuw bijeenkomt. Het streven is om die groep van landen verder uit te breiden.

samenvattend

- Voorlichting en zichtbaarheid is verbeterd door publicaties in homomedia en deelname aan Roze Zaterdagen.
- Onderzoek is uitgevoerd naar acceptatie homoseksualiteit door etnisch culturele minderheden binnen Defensie.
- Derde vervolgonderzoek naar de acceptatie van homoseksualiteit bij Defensie start in 2010.
- Steun aan Stichting Homosexualiteit en Krijgsmacht op professionele basis.
- Internationaal werkverband opgezet met enkele NAVO-partners.
- Defensie is sinds 2008 lid van het Company Pride Platform.

11 Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking

Tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid

In 2006 werd in Yogyakarta (Indonesië) een set internationale principes gerelateerd aan seksuele oriëntatie en gender identiteit opgesteld. Aanleiding hiervoor waren de alarmerende cijfers over de stijgende groei van misbruik en incidenten van de LHBT-gemeenschap. Het resultaat van deze bijeenkomst was een praktische gids met internationaal bindende standaarden waaraan staten zich dienen te houden. Het uitgangspunt is dat iedereen gelijk is in waardigheid en rechten geboren, ongeacht ras, sekse, religie, leeftijd of seksuele geaardheid. Dat laatste vormt wellicht nog altijd een van de grootste taboes op mensenrechtengebied. Een doorbraak van dit taboe is hard nodig, aangezien LHBT-rechten vandaag de dag nog altijd op grote schaal worden geschonden. Zoals op 15 mei 2009 betoogd door minister Verhagen tijdens de boekpresentatie van het boek 'Elke liefde telt' van Boris Dittrich (*advocacy director* van Human Rights Watch) vormt het bestrijden van discriminatie op basis van seksuele geaardheid daarom een van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid.

Op de VN-agenda

Nederland zet zich actief in om dit onderwerp bespreekbaar te maken in VN-verband. Nederland zet zich er actief voor in om in verschillende mensenrechtenresoluties relevante verwijzingen te maken naar seksuele oriëntatie. Nederland gebruikt hiervoor de VN-verklaring over mensenrechten, seksuele geaardheid en gender-identiteit. Deze verklaring kwam in november 2008 tot stand op initiatief van Nederland en Frankrijk en wordt inmiddels door 68 VN-lidstaten ondersteund. De VS sloot zich in april 2009 aan bij de verklaring en Costa Rica volgde recent in april 2010. De verklaring roept landen op om strafbaarstelling van homoseksualiteit af te schaffen en om discriminatie op basis van seksuele geaardheid te bestrijden en vormt een belangrijke stap richting bredere erkenning binnen de VN van seksuele geaardheid als discriminatiegrond. Significant is het feit dat de resolutie werd ondertekend door landen afkomstig uit alle regionale groepen van de VN.

Nederland en Frankrijk hebben opvolging gegeven aan bovenstaande verklaring door op

15 mei 2009 in Parijs gezamenlijk een internationale LHBT-conferentie te organiseren. De staatssecretaris voor Europese Zaken fungeerde als co-voorzitter. Het doel was om te komen tot een strategie voor de verdere lobby in VN-verband voor bovengenoemde VN-verklaring. De landen die de verklaring hebben ondertekend namen deel aan de conferentie. Daarnaast waren mensenrechtenverdedigers van over de hele wereld aanwezig. Opvallend waren sterke steunbetuigingen van ministers uit Gabon en de Centraal Afrikaanse Republiek. Er wordt momenteel in EU-verband nauw samengewerkt om de aanbevelingen van deze conferentie verder uit te werken.

Om de blijvende betrokkenheid van de internationale gemeenschap bij LHBT-rechten te markeren werd onder Zweeds EU voorzitterschap en met steun van Nederland op 10 december 2009 (internationale mensenrechtendag) wederom een LHBT *side event* georganiseerd en marge van de AVVN in New York. De opkomst was hoog, het evenement werd bijgewoond door LHBT-activisten, genodigden en pers en een groot aantal lidstaten (ongeveer 50), inclusief zogenaamde *hardliners*. In het panel hadden vertegenwoordigers uit de Filipijnen, Honduras, India, Uganda en Zambia plaats, en uit de discussie bleek dat geweld tegen LHBT-personen vanwege hun geaardheid of identiteit, waaronder moord, verkrachtingen, arbitraire detentie en/of executies en martelingen nog wijdverspreid is en dat verdere aandacht en inzet om dit te bestrijden hard nodig is.

Ook in de Mensenrechtenraad blijft Nederland actief aandacht besteden aan LHBT-rechten. Zo financierde Nederland een door de NGO ARC georganiseerde panelbijeenkomst over LHBT gedurende de 11e zitting van de MRR. Mede dankzij de inzet van de Ambassadeurs van Nederland, Ierland, Tsjechië, Colombia en de VS heeft HCHR mevrouw Pillay een toespraak voor dit panel uitgesproken. Bij de 12e zitting van de MRR heeft Nederland eveneens een inhoudelijke bijdrage geleverd aan een panel over de juridische grondslag van LHBT-rechten. Dergelijke bijeenkomsten zorgen voor een positieve input voor normatieve kaders die hopelijk door een toenemend aantal landen onderschreven zullen worden. Tijdens de 13^e zitting van de Mensenrechtenraad heeft de Minister van Buitenlandse Zaken in zijn speech uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor LHBT.

Daarnaast heeft Nederland actief in de UPR-examens LHBT-rechten opgebracht. Zowel met betrekking tot decriminalisering, als bevordering van non-discriminatie en bewustwording. Het betrof de UPR examens van Albanië, Azerbadjan, Brunei, Canada, Cyprus, de DRC, Duitsland, Jordanië, Kameroen, Malta, Mauritius, de Russische Federatie, Senegal en Vanuatu. In totaal zijn dit 14 van de 48 geëxamineerde landen en het betreffen hier zowel partner- als derde landen.

Aandacht voor LHBT-rechten binnen de Europese Unie

Ook binnen de Europese Unie volgt de Nederlandse regering het onderwerp van LHBT-rechten met aandacht en biedt ondersteuning waar nodig, want acceptatie van homoseksualiteit is in sommige EU-lidstaten helaas nog geen vanzelfsprekendheid. Zo kaartte in 2009 de mensenrechtenambassadeur het onderwerp aan tijdens zijn bezoek aan Riga, waar de Baltic Gay Pride door de gemeente was verboden. Dit verbod werd enkele dagen later door de Letse rechter vernietigd. De Nederlandse ambassades in onder andere Boekarest, Riga en Sofia hebben deelgenomen aan homodemonstraties op of rond 17 mei 2009. En ook in 2010 werd er door verschillende ambassades (waaronder in Boekarest) deelgenomen aan homodemonstraties. De minister van Buitenlandse Zaken heeft in 2009 bij verschillende gelegenheden zijn Litouwse collega aangesproken op de zogenaamde antihomowetgeving. De Nederlandse Ambassade in Litouwen heeft vervolgens met een groep *like-minded* landen gesproken over hoe discriminerende elementen in de wetgeving zouden kunnen worden weggenomen. Ook was de Nederlandse Ambassade in Vilnius betrokken bij de Gay Pride in Vilnius in 2010. Middels dit soort acties tracht Nederland politieke steun te verlenen aan het streven van de LHBT-gemeenschap in deze landen naar vergroting van de maatschappelijke acceptatie van seksuele diversiteit.

Raad van Europa en OVSE

Ook binnen de Raad van Europa in Straatsburg heeft Nederland LHBT-rechten hoog op de politieke agenda staan. Zowel in de rapporteursgroepen als in het Comité van Ministers wordt op LHBT-onderwerpen actief geopereerd en geïntervenieerd. Ook het ministerie van OCW is hier in 2009 nauw bij betrokken geweest. In de RvE werd met actieve steun van Nederland gewerkt aan een LHBT-richtlijn over bescherming van LHBT-rechten in Raad van Europa lidstaten. De richtlijn is in maart 2010 door het Comité van Ministers vastgesteld.

Daarnaast wordt uit het BZ Mensenrechtenfonds thans een LHBT-expert gefinancierd bij de mensenrechtencommissie van de Raad van Europa. Deze medewerker wordt tot en met 2011 geheel gefinancierd door Nederland. Het uiteindelijke doel is om in de toekomst LHBT-expertise structureel te verankeren in het secretariaat van de Raad van Europa door middel van een vaste benoeming, al dan niet binnen het Bureau van Mensenrechtencommissaris Hammarberg. Nederland heeft ook een significant bedrag beschikbaar gesteld voor een studie naar de situatie van LHBT in RvE-lidstaten. Het ministerie van OCW is de hoofdsponsor van dit onderzoek dat in nauwe samenwerking en goed overleg met de mensenrechtenwerkgroep van de RvE wordt uitgevoerd.

Tijdens een topbijeenkomst van de OVSE in 2009 heeft Nederland een *side event* over LHBT-rechten ondersteund. Doel van het *side event* was aandacht te vragen voor het belang van het opnemen van seksuele oriëntatie in het OVSE-acquis. Daarnaast heeft Nederland een project ondersteund van het *Office of Democratic Institutions and Human Rights* van de OVSE (ODIHR) over haatmisdaden. De Ministeriële Raad van de OVSE nam in Athene (1-2 december 2009) een besluit aan over dit onderwerp. In de aanloop naar de Ministeriële heeft Nederland zich ingezet voor het opnemen van seksuele oriëntatie en gender identiteit als een motief voor haatmisdaden, zodat ook geweld wegens de seksuele oriëntatie van het slachtoffer onder de reikwijdte van dit besluit zou vallen. Nederland is hierin geslaagd.

Bilaterale stappen tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid

Nederland spant zich er ook bilateraal voor in om landen ervan te overtuigen dat seksuele geaardheid geen reden mag zijn om iemand te discrimineren. De minister van Buitenlandse Zaken brengt het onderwerp regelmatig ter sprake in gesprekken met collega's, zoals bijvoorbeeld in 2009 met zijn Russische collega. In 2010 sprak de minister zowel Uganda (over de antihomowetgeving) als Malawi (over de veroordeling van een homopaar) aan. Ook de mensenrechtenambassadeur besteedt aandacht aan homorechten tijdens zijn bezoeken aan derde landen.

Om een daadwerkelijke verandering van de maatschappelijke houding ten opzichte van homoseksualiteit te kunnen bewerkstelligen zijn investeringen in het maatschappelijk middenveld van groot belang. Vele Nederlandse ambassades verlenen steun aan lokale mensenrechten- of belangenorganisaties die zich inzetten voor LHBT-rechten. Tevens onderhoudt een groot aantal ambassades contacten met relevante organisaties om op de hoogte te zijn van de maatschappelijke ontwikkelingen die zich voordoen.

Vele ambassades ondersteunen vanuit het Mensenrechtenfonds organisaties die werken aan de bevordering van LHBT-rechten. Nederland ondersteunt daarnaast projecten van ILGA World (*International Lesbian and Gay Association*) ter oprichting van regionale koepelorganisaties in Afrika, Azië en Latijns Amerika. Ook wordt COC Nederland gefinancierd ter bevordering van hun internationale lobbywerk in VN-verband. Vorig jaar, op 10 december de Internationale Mensenrechtendag, heeft Nederland samen met Human Rights Watch een bijeenkomst georganiseerd in New York. Daar heeft het Vaticaan op verzoek van directeur Homorechten van Human Rights Watch een verklaring afgelegd dat homoseksueel gedrag gedecriminaliseerd moet worden. Ook sprak het Vaticaan zich uit

tegen schendingen van mensenrechten van homoseksuelen. Deze verklaring is baanbrekend.

samenvattend

- Het bestrijden van discriminatie op basis van seksuele geaardheid is een van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid. Nederland zet zich in alle internationale fora hiervoor in. Ook op bilateraal niveau volgt Nederland de rechten van LHBT nauwlettend en geven ambassades daar waar noodzakelijk financiële hulp aan organisaties die zich inzetten voor het bestrijden van discriminatie op basis van seksuele geaardheid.